

Röportaj: Doç. Dr. Özlem Genç

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğretim Üyesi

1- Sıradan kadın derken neyi kastediyorsunuz hocam?

Orta Çağ Avrupası'nda kadınlardan bahsederken hep zengin, soylu, üst düzey kadınlardan bahsedilir çünkü dönem kaynaklarının hemen hemen hepsinde sadece bu kadınlarla ilgili bilgiler vardır. Ben bu söyleşide, cinsiyetimi bir kenara bırakarak, size satır aralarında kalmış, ünlü olmayan tek özelliği kadın olmak olan hemcinslerimden bahsetmek istiyorum. Anne, eş, ev hanımı, çiftçi, pazarcı, bira yapımcısı, sepet örücü, hizmetçi kadınlardan...

2- Önce kadın algısından mı başlasak hocam?

Bu dönemdeki kadın algısıyla ilgili çok yazılıp çiziliyor, ben de öğrencilik yıllarımda bir kitap bölümü yazmış, içerik olarak pek çok konuya değinmişim. (Yakında gözden geçirilmiş haliyle yeniden yayınlayacağım.) Özetlemem gerekirse Orta Çağ Avrupası'nda kadınlar genel olarak çok iyi bir hayat yaşamıyorlardı. Aslında ilk günahın sebebi kabul ediliyorlardı ve bu yüzden mutlaka her zaman kontrol altında tutulmaları gerekiyordu. Dul olmaları durumunda bu katmerleniyordu. Hukuki olarak bir hakları ya da temsil yetkileri yoktu. Sadece ikiz doğduklarında hangi çocuğun ilk doğduğu konusunda ifadelerine başvuruluyordu. Zengin ve soylulardan bahsetmiyorum ama onların durumu da çok çok çok iyi değildi. Daha rahat yaşıyorlardı elbette ama yine de kısıtlı bir hayatları vardı.

3- Kilise kadınlara nasıl bakıyordu?

Orta Çağ Hıristiyanlığı kadınlara pek iyi gözle bakmıyordu. Dediğim gibi ilk günahın sebebiydiler ve onlar yüzünden doğan her birey günahkâr doğuyordu, vaftiz edilmesi gerekliydi. Topluluk içinde konuşmaları, ayinleri yönetmeleri, öğretmenlik yapmaları, ilaç olabilecek şifalı şeyler hazırlamaları yasaklanıyordu. Din adamları aslında kadın hakkında pek bir şey de bilmiyorlardı, kadını tuhaf, çelişkili, korkutucu bir şeymiş gibi anlatıyorlardı. Vaazlarında sürekli erkeklere hitap ederek dikkatli olmaları öğütleniyordu çünkü kadın tehlikeliydi. Genel olarak kadın düşmanı bir bakış açıları vardı.

4- Bu işte bir terslik yok mu hocam, Hıristiyanlıkta Hz. Meryem çok kutsal değil mi?

Var evet, zaten Hz. Meryem söz konusu olduğunda kadın el üstünde tutulacak kadar kutsal bir varlıktı ama geri kalan kadınlar için tam tersi bir durum söz konusuydu. İlk günah Hz. Havva ve Hz. Adem tarafından işlenmişti ama kadının rolü erkeğinden daha fazla görülüyordu. Hz. Havva, şeytanın onu baştan çıkarmasına izin vermişti, bu yüzden baştan çıkaran kadın ile özdeşleştirildi. Bu yüzden mesela Tertullianus kadınlara Tanrı kanununu çiğneyen ilk kişi olarak "şeytanın kapısı" der. Hz. Havva ve Hz. Meryem karşılaştırmasındaki açıklamayı Canterburyli Anselmus'ta buluyoruz. Ona göre kadın çok büyük bir günahın sebebiydi ve kutsanmışlık makamına ulaşması mümkün değildi ama umutların geri gelebilmesi için bir kadının Hz. İsa'yı doğurmak gibi büyük bir iyiliğin nedeni olması zorunluydu. Hz. Meryem ulaşılamaz bir kadındı ve Hz. Havva'nın tam tersiydi. Bakire bir anneydi o ve ona yapılan övgülerin hiçbirini tüm kadınları kapsayacak hale getiremezsiniz. Hz. Havva kadınların oldukları halin göstergesi, Hz. Meryem ise ideal olan kadındı. Tek ve istisnaydı.



Acıların Leydisi (17. Yüzyıl)

5- Orta Çağ Avrupası'nda kadınlar hakkında yazılan kötü şeylere örnekler verebilir misiniz?

Pek çok örnek verebilirim. 10. yüzyılda Odo erkeğin kadının içini görebilmesi mümkün olsa midesinin bulanacağını söyler. 11. yüzyılda Rennesli Marbode kadını yılan, veba, haşere, zehir gibi sıfatlarla tanımlar. Ona göre kadın tüm kötülüklerin kökenidir. Lavardinli Hildebert'e göre erkeğin üç düşmanı vardır: Kadın, para, onur. Kadın her zaman zarar verirdi, aldatmak için doğmuştu. Örnekleri artırmak mümkündür.

6- Kadınların evlenmeleri mi daha iyiydi, bekâr kalmaları mı?

Bu soruya nereden baktığınıza göre cevap verebilirim. Din adamları açısından bakarsanız bekâr kalmaları çok daha iyiydi hatta bakirelerin hak ettiği kadar, dulların 60 katı ve eşlerin 30 katı ile ödüllendirilecekleri şeklinde bir inanç bile vardı. Bu inanç 13. yüzyılda azalmakla birlikte bazı yerlerde 15. yüzyıla kadar varlığını sürdürdü. Bakire olmak en övgüye değer şeydi. Hatta bazıları bakire kalanların Hz. Havva'nın lanetinin üstesinden gelebileceklerini söylüyordu.

13. yüzyılda azaldı diyorum çünkü bu zamanda özellikle dilenci keşişlerin etkisiyle, hem anne olmak önemli hale geldi ve Hz. Meryem'in bakireliği değil anneliği övülür oldu hem de dünyadaki tüm kötülüklerin anası olarak Hz. Havva'nın görülmesi durumu zayıflamaya başladı. Dilenci keşişler kilisenin dışındaki dindar insanlardı ve bu dönem önemli gelişmelerin kilisenin dışında yaşanmaya başladığı bir dönemdi.

7- Kadınları nasıl sınıflandırdılar?

Bu sınıflandırma yazardan yazara değişiyordu. Bazıları bakire, dul, evli olarak, bazıları bunlara anneleri, rahibeleri ve genç kızları, orta yaşlı ve yaşlı kadınları ekleyerek sınıflandırma yaptılar. Merkezi Orta Çağ'da bu gruplara kraliçelerin, hizmetçi kızların, yoksul kadınların ve fahişelerin katıldığı da oldu.

Sanırım en kapsamlı sınıflandırmayı hukukçu Barberinolu Francesco yapmıştır. İşe genç ve evlenmeye hazır kızlarla başlayan yazar, sonra evli kadınları, evlenme yaşı geçenleri ve geç evlenenleri de ekledi. Bunların her birini aristokrat aileden gelenler, şövalye, yargıç, doktor, köylü, tüccar karısı olanlar olarak alt gruplara böldü. Başka bir listede dulları, rahibeleri, sütanneleri, en alt listede ise fırıncılık, manavlık, dokumacılık, tavukçuluk, dilencilik, seyyar satıcılık yapan kadınları verdi. Yazar fahişeleri listelerine eklemedi çünkü söz etmeye değer bulmamıştı.

8- Sıradan kadınların en alt basamağında fahişeler olsa gerek değil mi hocam?

Evet, sanırım öyledir. Fahişelik Roma İmparatorluğu'nda kabul edilmiş bir meslekti, Orta Çağ'a geçtiğimizde başlangıçta kilise babaları karşı çıktılar ama engelleyemedikleri için kabullendiler. Fahişelik nedenlerine baktığımızda ilk nedenin yoksulluk olduğunu görüyoruz. Kenar mahallelerden kasaba ya da kentlere göç eden kızlarda daha çok görülüyordu. Başlarda örgütlü bir iş değildi sonradan kontrol altına alındı. Zamana ve bölgeye göre farklı muamelelerle karşılaştılar. Bazı pazar yerlerinde dokunduğu yiyeceği kirlettiği için almak zorunda bırakılıyorlardı, bazı yerlerde belli renkte bir kıyafet ya da şapka giymeleri gerekiyordu. Kazandıkları para iyi yaşamalarına yetmiyordu, çoğu borç yüzünden bu işi sürdürmek zorunda kalıyordu. Sonuç olarak fahişeler sıradan kadınlar merdivenin en alt basamağındaydılar.

9- Kadınların nasıl davranmaları gerektiğini de yazmışlar mı?

Evet, bu konuya çok değinmişlerdir. Bir kere mümkün merteye evden çıkmayacaklardı çünkü dışarı çıkınca tehlike başlıyordu. Erkek bakışlarının hedefi olabiliyorlardı ve bu konuda sorumluluk onlara aitti, buna mahal vermemeliydiler. İlla çıkacaklarsa aileden bir erkek onlara eşlik etmeliydi. Eşit uzunlukta adımlarla etrafa bakmadan yürümeliydiler. Çok fazla eğlenmeyecek, sesli gülmeyecek, gülerken dişleri görünmeyecek, az yiyecek, gözleri tamamen açık ileri bakmayacak, yarı açık olarak aşağı bakacak, hıçkırılmayacak, ellerini ovuşturmayacak, başını sallamayacak, sessizce ağlayacaklardı. Kesinlikle boş kalmayacak, mutlaka bir işle meşgul olacaklardı çünkü boş kalmaları demek arzularının onları ele geçirmesi ve kötü şeylere sevk etmesi demekti. Yapıları gereği sözlerini kontrol edemeyecekleri için çok fazla konuşmayacaklardı. Rahibelik yemini etmedikçe okuma yazma öğrenmelerine gerek yoktu. Ayrıca kadınların bir rahipten daha fazla ikna kabiliyeti olduğu için, yatakta kocasına sarılıp cimriyse cömert olması, zalimse yumuşaması için ikna etmesi gerekiyordu.

10- Eş olarak görevleri nelerdi?

Her zaman yumuşak başlı, uysal olmaları gerekiyordu. Kocalarının lafını mutlaka dinleyecek, kocasının anne ve babasını sevip onlara saygılı olacak, her zaman barışı sağlayan taraf olacak, kocasını sevecek ve ona sadık olacaklardı. Yalnız bu sevgi konusu enteresandır. Kadının kocasını sevmesi hatta çok sevmesi gerekirken kocanın karısını çok sevmesi tehlikeli görülüyordu. Erkek çok severse Hz. Adem'in Hz. Havva'yı kıramaması gibi suç işlemeye çok yatkın olurdu. Öte yandan Voraginel Jacob'a göre kadın kocasını, ondan daha akıllı, daha güçlü, daha yakışıklı hiç kimse yokmuş gibi, her söylediği doğru, her yaptığı haklıymış gibi koşulsuzca sevmeliydi ancak bu şekilde sevgisi kusursuz bir sevgi olabilirdi.

11- Ev hanımı olarak kadınlardan neler bekleniyordu?

Evinde oturup ailesini çekip çevirmesi ve çocuklarına bakması beklenen ilk şeydi. Aslında evlenmiş bir kadından önce çocuk yapması beklenirdi çünkü o bekâreti seçmemişti o halde gereğini yerine getirmeliydi, hem zaten çocuk doğurmak Hz. Havva'nın günahının kefaretiydi, bu günahın arınmanın ve erkeklere yardım etmenin bir yoluydu. Dominiken Gorranlı Nicholas der ki ölüncüye kadar sürekli çocuk doğurmak bakirelikle kurtuluşa ermenin tek gerçek alternatifidir. Öte yandan Aziz Tommaso'ya göre

anneler çocuklarını daha çok sevse de doğmalarına daha çok vesile oldukları için çocuklar babalarını daha çok sevmelidirler.

Annenin diğer görevleri arasında kız çocuklarını korumak, onları davetlerden, dans etmekten, kötü alışkanlıklardan uzak tutmak, ilk dualarını öğretmek, yalan söylemekten men etmek ve cinselliklerini denetlemek de vardı. Anneler kocalarının kendilerine uyguladığı denetimi kız çocuklarına uygulamalıydılar. Bu açıdan kötü kadınların daha iyi anne olacağını çünkü kendi tecrübelerinden yola çıkarak belirtileri daha kolay algılayacaklarını düşünenler de vardı.



Bir Elyazmasında Evlenen Çift

12- Tarihi süreç içerisinde değişiklikler mutlaka olmuştur, Orta Çağ'ın başlarına dönersek Cermen kadınlarıyla ilgili bilgimiz var mı hocam?

Çok olmasa da var. Cermenlerde kadınlara çok değer veriliyordu. Hem eş hem anne olarak sözleri önemliydi. Yasalardan anladığımız kadarıyla her ne kadar hukuki olarak hakları olmasa da onlara bir zarar verilmesi engellenmeye çalışılmıştır. Parasal açıdan değerleri (wergeld) bir erkekten daha fazladır. Savaş alanında, yiyecek getirerek ve yaralılara bakarak yardımcı oluyorlardı. Tarlalarla ve ev işleriyle ilgileniyor, reçeller, merhemler, ilaç benzeri şifalı içecekler yapıyorlardı. Dokumacılık da biliyorlardı, ev eşyası ve giysi dokuyorlardı. İffet tabii ki onlarda da çok önemliydi, zina yaparken yakalanan kadınlar ya kırbaçlanır ya diri diri gömülürdü.

Kadının ciddi bir suçu varsa, çocuk doğuramamışsa ya da hiç kusuru olmadığı halde, kadının malları üzerindeki mülkiyet hakkından vazgeçmek ve evlenirken verilen gelin hediyesine eşit bir tazminat ödemek koşuluyla boşanma gerçekleşebilirdi. Öte yandan kocası kötü davransa, çok içki içse ya da zina yapsa bile kadın boşanamazdı, üstelik kocasına sadık kalması gerekirdi. Eş olarak durumları iyi olmasına rağmen kız çocuk olarak kaderleri babalarına, o yoksa en yakın erkek akrabalarına bağlıydı.

Cermen kadınları başlangıçta miras alamaz ve mülk sahibi olamazken, 5. yüzyılın sonunda gelene verilen hediye (dos) bir kısmına ya da tamamına sahip olma hakkı elde etmişlerdir. Cermen kadınlar arasında en fazla hakka sahip olanlar Vizigot kadınlarıdır. Kendi mallarını yönetebiliyorlardı. Çocukları yoksa istedikleri kişiye bırakabiliyorlardı. Mahkemede kendilerini temsil edebiliyor, 14 yaşından sonra tanık olabiliyor, 20 yaşından sonra evliliklerine karar verebiliyorlardı. Boşanma durumu da farklıydı. Koca oğlancılıktan ya da başka bir kadını zinaya zorlamaktan suçlu bulunursa kadın boşanma davası açabilirdi.

13- Franklar özelinde bir şeyler söyleyebilir misiniz hocam?

Elbette. Frank metinlerinde kadınlara dair pek çok veri vardır. Merovenjlerle başlayacak olursam bu dönemde artık kadınların savaşla ilgili bir özellikleri kalmamıştır, bunun en büyük sebebi Hıristiyanlığın işin içine girmesiydi. Yukarıda bu dinin kadınlarla ilgili görüşlerinden bahsetmiştim. Franklarda kadınları taciz edenler ya da cadılıkla suçlayanlar ağır cezalar alıyorlardı. Bu dönemde kocanın karısı üzerindeki otoritesi artmaya başlamıştır. Evlenmeden önce babasının hâkimiyetinde olan kadın evlenince kocasının hâkimiyetine geçiyordu.

Franklarda boşanma hoş karşılanmıyordu hatta 533'te hastalık nedeniyle boşanmayı yasaklayan Orleans Konsili'ni saymazsak, Karolenjlere kadar boşanmayla ilgili kanun yoktur. Karolenjler döneminde de boşanma istenen bir şey değildi, kilise de onaylamıyordu. Şarlman döneminde köylü kadınlara da önem verildiğini ve kanunnamelerde onlara dair maddeler olduğunu görüyoruz. Bu dönemde kadınların en belirgin işi kumaş dokumaktı. Sadece ailesi için değil imparator ya da onun çalışanları için de bunu yaparlardı. Keten, yün, yün tarakları, sabun, yağ gibi malzemeler üretirlerdi. Ayrıca domuz yağı, kurutulmuş ve tuzlanmış et, şarap, tereyağı, bal, mum ve un gibi yiyecek maddelerini de onlar yaparlardı. Şarlman kadınların çalıştıkları yerlerin çitlerle çevrilmesini, sağlam kapıları olmasını, sobalarla ısıtılmasını, yiyecek depolayabilecekleri mahzenleri olmasını emretmişti.

Kadınlar satın alınmış bir toprağı ya da kadın akrabaların kişisel eşyalarını miras alabiliyor ama babadan kalma toprağı alamıyordu. Karolenjler döneminde genel olarak kadınların hayatları ev ile kısıtlanmıştı.

14- Kırsalda yaşayan kadınlar hakkında da bilgi verir misiniz?

Aslında bu konuda bilgimiz çok az ama ciddi yükleri olduğunu biliyoruz. İşlerini yetiştirmek için gece 03:00 civarında kalkıyorlardı. Ürettikleri ürünün saklanması, yeni sebze meyve üretilmesi, hayvanların bakımı, ateş için odun taşınması, kuyulardan-çeşmelerden su getirilmesi ve en önemlisi ocağın hep yanmasından yani her daim yemek olmasından sorumluydular. Bunların dışında reçeller, ekmekler, çorbalar, kurutulmuş-tuzlanmış etler hazırladıklarını biliyoruz. Tavuk, domuz yetiştirme, koyunları kırkma, kumaş, iplik, sepet, giysi yapma ve kirlendiği zaman bu giysileri yıkama da onların göreviydi. Hayatları çok renkli değildi. En çok tarımda çalışıyorlardı.

Kırsalda yaşayan kadınlar, ev içi harcamalarda etkili oldukları için bariz bir önemleri vardı. Evi dışında çalışan köylü kadınlar genelde mevsimlik ve geçici işlerde çalışıyorlardı. Tahıl üretimi, şarap için üzüm bağları ve dokuma için gerekli ürünlerin hasadında ve hazırlanmasında onlardan yardım alınıyordu. Her ne kadar tarla sürme ve tohum ekme erkek işi olsa da, hasat etme ve ot toplama her iki cins tarafından da yapılıyordu. Üzüm hasadında da birlikte çalışıyorlar ve genelde aynı ücreti alıyorlardı.

Köylü kadınların ev dışında çalışmayanları ise bağ-bahçe işleri, süt sağma, peynir, kaymak, tereyağı yapma, ekmek pişirme, bira mayalama, giysi-yatak yapma ve onarma gibi işlerle meşgul oluyorlardı.



15- Peki, kentte yaşayan kadınlar...

Onların hayatları daha renkliydi ya da hareketliydi diyebilirim çünkü kentler daha çok insanın yaşadığı, her türlü faaliyetin, iş kolunun var olduğu alanlardı. Genel olarak kentte çalışan kadınların aynı işi yapsalar bile erkeklerden daha az kazandığını biliyoruz. 12. yüzyılda kentlerde fakir, dul, hasta, yaşlı, engelli kadınlar için vakıflar, hastaneler kurulmuştu.

Kırsalda yaşayan kadınlarda olduğu gibi kentli kadınların da pek çok alanda çalışarak haneye gelir getirdikleri ya da yardımcı oldukları için ayrı bir önemleri vardı. Her ikisi de sadece çocuk doğuran kadınlar değillerdi. Üretilen mallarda olan emekleri bir yana, malın satışını da bizzat üstleniyorlardı. Kentli kadınlar en çok zanaat alanında yardımcı oluyordu. Genel olarak kent ekonomisine erken dönemden itibaren çok faydaları olmuştur.

16- Kadın köleler de sıradan kadınlar arasında sayılır değil mi hocam?

Sayılır evet. Orta Çağ Avrupası'nda köle kadınlar vardı ama Roma ile kıyaslandığında sayıları çok azdı. Genelde ev içinde hizmetçi olarak çalıştırıldıkları ve önemli bir kısmının da fahişe olduğunu görüyoruz.

17- Meslek sahibi olan kadınlar var mıydı?

Vardı, örneğin ticaret yapan tüccar diyebileceğimiz kadınlar vardı, gerçi yasal olarak erkeklerin sahip olduğu tüm haklara sahip değillerdi ama yine de kendi ürettikleri malları ya da başka malları kendi adlarına satabiliyorlardı. Müstakil kadın tüccarlar daha çok Geç Orta Çağ'da vardır, bunlar büyük ölçekte olmasa da uzak yerlerle de ticaret yapıyor, mal getirtip satıyorlardı. Tabii faaliyet alanları genel olarak eve yakın yerler oluyordu çünkü ailevi işlerin de aksamaması gerekiyordu. Erken Orta Çağ'da ise tüccar

diyebileceğimiz kadınlar genelde ailecek ticareti yapılan malların dükkânlarda satılması kısmıyla ilgileniyordu. Daha büyük bir kısmı ise pazarlarda ve seyyar tezgâhlarda satış yapıyordu. Bu kadınların geliri kentli tüccar kadınlara göre daha az olduğu için vergi defterlerinde vergi ödemeyenler kısmında yer alırlardı.

Geç dönemde kadınların daha fazla okuma yazma öğrenmesi ve en azından temel eğitim alması sonucu öğretmenlik yapan kadınlara da rastlıyoruz. Bunların bir kısmı rahibeydi, ek gelir olsun diye öğretmenlik yaparlardı ama bazıları kocaları da öğretmen olan kadınlardı. Kentlerdeki okullarda eğitim verirdiler. Bazı yerlerde öğretmen olacak kadınların evli olmaları şart koşulurdu, yasalar izin vermişse karı-kocalar birlikte okul açabilirlerdi. Belediye kurumlarında çalışan öğretmen kadınlar sabit bir maaş, bazen bedava oda ve yemek karşılığı çalışırdı. Bir kuruma bağlı olmayan serbest çalışan kadın öğretmenler de vardı, bunlar öğrencilerin mal ya da ürün olarak yaptığı ödemelerle geçinirdiler.

Her ne kadar erkekler onaylamasa ve engellemeye çalışsa da geç dönemde doktorluk hatta cerrahlık yapan kadınlar da vardı. Yine de en yoğun tıp alanları jinekoloji ve ebelikti. Ebeler uygulama ile öğrenirler ve yanlarında usta-çırak usulüyle yeni ebeler yetiştirirdiler. Geç dönemde her kent toplum sağlığına daha çok önem vermeye başlamıştır, bunu doktor ve ebe çalıştırmalarından anlıyoruz. Her ikisi de vergilerden muafırlar ve yakacak odun yardımı alırlardı. Bazı kentlerde ebeler düzenli maaş da alıyorlardı. Yine geç dönemde kent yönetimleri ebelerin gayrimeşru doğan çocukları, bu doğumu yapan kadınları ve şüpheli bebek ölümlerini bildirmelerini istemişlerdir.

Daha önce de belirttiğim gibi kentli kadınlar arasında zanaatkâr olan çok kadın vardı. Yün tarayıp eğirir, keten hazırlar, terzilik, kürkçülük, çanta-kemer üreticiliği, nakışçılık yaparlardı. Bazıları kendi loncalarını bile kurabilmişlerdi. 13. yüzyıldan itibaren loncalara katılan kadınlara erkeklerle eşit haklar verilmeye başlandı. Bu haklara aynı koşullarda çalışma, satın alma ve satma dâhildi. Bu işlerin dışında fırıncılık, kasaplık, tatlı su balıkçılığı, yağ yapımı, bira yapımı, yıkama da onların meslekleri arasındaydı. 13. ve 14. yüzyılda kocaları ve babalarıyla aynı yerde çalışan, onlara yardım eden çok sayıda minyatürcü ve hattat kadın da vardı. Kuyumcu, heykeltıraş, ciltleme yapan kadınları da unutmayalım.

18- Bugün olduğu gibi, erkeklere has işler yapan kadınlar var mıydı?

Az da olsa vardı ama bunlar Orta Çağ'ın sonundaki kayıtlarda yer alırlar. Metal işleme anlamında bakırcılık, pirinç ustalığı, bıçakçılık, yüksükçülük, tel ustalığı, tenekecilik, pergelcilik, ibrikçilik yapan kadınlar vardı. İlginçtir ki inşaat işinde çalışan kadınlar da vardı, bunlar erkek işçilere göre daha az ücret aldıkları için tercih ediliyorlardı. Taşçı, sıvacı, marangoz, harç karan, çatı kaplayan, cam takan kadınlar vardı. Bunların bir kısmı eş ya da baba mesleğini devam ettirenlerdi.

19- Sürekli “geç dönemde” ifadesini kullandınız, kadınların durumu geç dönemde oldukça iyiydi galiba. Son olarak ne söylemek istersiniz hocam?

Aslında değildi. Söylediğim mesleklerde çalışmaya başlamaları erkeklerin onları dışlamayı arttırmalarına neden oldu. Kadınlar bir işe başladıkça erkekler onları men etmeye çalıştılar, örneğin kadınların kendi iş yerlerine kız çalışan almaları yasaktı. Loncalardan çıkarılmaları için her şey yapıldı. Lonca yönetmeliklerindeki maddelerden bunu anlayabiliyoruz. Aslında bunun temel sebebi kız/kadın çalışanların daha az ücretle çalışmaları ve izin verilirse erkeklerin yerini alabileceklerinden korkulmasıydı. Yeni Çağ'ın başlarında Avrupa'da kadınların çalışma verileri çok azalmıştı yani erkekler büyük oranda başarılı olmuşlardı.

Orta Çağ Avrupası'nda kadınların durumu için çok iyi şeyler söylemek çok mümkün değildir. Hz. Meryem hariç günahkâr kabul ediliyorlardı ve kontrol altında tutulmaları gerekiyordu. Zengin ve soylu

kadınlar elbette sıradan kadınlara göre daha iyi bir hayat sürüyorlardı ama düşünce bağlamında çok da farkları yoktu. En başta da söylediğim gibi sıradan kadınlar hakkında dönem içerisinde yazılanlar çok azdır, ne yazık ki onların seslerine bu kadar kulak verebiliyoruz...

